

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора **Задорожної Ірини Павлівни** про дисертацію
**Чехратової Олени Андріївни «Формування навчальної автономії майбутніх
учителів іноземних мов у фаховій підготовці»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

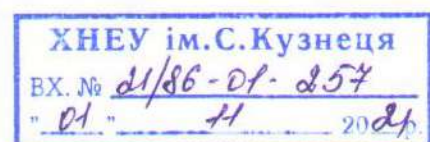
1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Сучасний глобалізований світ, який швидко розвивається, зумовлює необхідність формування у майбутніх фахівців готовності навчатися впродовж усього професійного життя, яка залежить від рівня їхньої навчальної автономії, здатності до рефлексивної самооцінки, мотивації тощо. Формування навчальної автономії необхідно цілеспрямовано здійснювати як у школі, так і в процесі навчання у закладі вищої освіти.

В умовах сьогодення володіння іноземними мовами стає однією з ключових вимог до фахівців. Важлива роль у формуванні іншомовної комунікативної компетентності належить школі, зокрема вчителям іноземних мов. Розуміння важливості належної фахової підготовки вчителів іноземних мов зумовлює підвищення вимог до їх підготовки, у тому числі до розвитку їхньої навчальної автономії, адже, по-перше, іноземні мови розвиваються дуже швидко, що визначає необхідність постійного вдосконалення рівня володіння ними, по-друге, розробляються нові методики, технології, з'являються нові засоби, які сприяють удосконаленню процесу оволодіння мовою, по-третє, лише автономний учитель може виховати автономного учня.

Аналіз наукових джерел, ретельно проведений авторкою, свідчить про недостатню дослідженість проблеми та необхідність її наукового вирішення.

Низка суперечностей, логічно й обґрунтовано виділених авторкою на с. 21 дисертації, відображають актуальність обраної теми та своєчасність проведеного дослідження.

Про актуальність дисертації свідчить і той факт, що робота виконана у межах тематики науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця «Управління формуванням професійних компетентностей майбутніх фахівців в умовах інформаційного полікультурного освітнього простору» (номер державної реєстрації № 0120U104231), пов'язана з держбюджетною науково-дослідною роботою ХНЕУ імені С. Кузнеця за темою «Розробка методичного та модельно-інформаційного забезпечення побудови університету інноваційного типу на засадах якості освіти та протидії корупції» (номер державної реєстрації № 0120U102152).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця (протокол № 2 від 17.10.2017 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 6 від 28.11.2017 р.).

Таким чином, актуальність тематики дослідження не викликає сумнівів.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ступінь обґрунтованості наукових положень значною мірою визначається логікою та структурою дослідження. Зокрема, поставивши за мету теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці, авторка послідовно досягає її шляхом виконання поставлених п'яти завдань.

Аналіз теоретичних передумов дослідження дав змогу дисертантці з'ясувати сучасне трактування навчальної автономії; уточнити компоненти навчальної автономії студентів, зацентрувавши увагу також на відповідальності студента за власне навчання, постановці мети і плануванні; визначити рівні навчальної автономії майбутніх учителів; з'ясувати роль викладача/вчителя в процесі формування навчальної автономії студентів/учнів, трактування

здобувачами вищої освіти ролі викладача, навчальної автономії шляхом опитування 393 студентів, які навчаються в різних закладах освіти Харкова. Проведений аналіз переконливо засвідчив недостатність уваги до формування навчальної автономії студентів.

Визначені теоретичні передумови дослідження слугували основою для розробки моделі та технології формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов.

Обґрунтованою, на наш погляд, є особлива увага дисертантки до формування рефлексивних умінь майбутніх учителів, до організації самооцінювання студентами власних результатів навчання, для чого авторка пропонує низку ефективних та сучасних засобів (наприклад, мовне портфоліо, блог тощо), а також формування дослідницьких навичок та вмінь майбутніх учителів.

Запропонована авторська модель формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці складається з взаємопов'язаних і взаємозалежних блоків: цільового, концептуально-діагностичного, змістового, процесуального, діагностично-результативного. Модель базується на ідеях студентоцентрованого, проблемного, поетапного та безперервного навчання; положеннях компетентнісного, діалогічного, особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного, міждисциплінарного, аксіологічного, кваліметричного та системного підходів. З урахуванням сучасних досліджень, у тому числі й зарубіжних учених, дисертанткою виділено три етапи формування навчальної автономії: мотиваційний, етап планування, організаційний етап.

Для оцінки ефективності впровадження моделі формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці побудовано кваліметричну субмодель таким чином, що на кожному окремому етапі викладач і студент можуть здійснювати дії з корекції, вдосконалення, адаптації освітнього процесу для досягнення кінцевого результату.

Для визначення ефективності авторської моделі О. А. Чехратовою

проведено педагогічний експеримент за традиційним алгоритмом: організація експерименту, реалізація експерименту, констатація отриманих даних, інтерпретація отриманих даних. В експерименті, який проводився в межах дисципліни «Практика англійського усного і писемного мовлення», взяли участь три групи студентів 2 курсу: в першій експериментальній групі навчання здійснювалось на основі авторської моделі, причому формування компонентів навчальної автономії здійснювалось у довільному порядку; в другій експериментальній групі – на основі розробленої моделі з чітко визначеною послідовністю формування компонентів; у контрольній групі використовувалася традиційна організація освітнього процесу.

Достовірність результатів експерименту, які підтвердили ефективність авторської моделі, забезпечується використанням методів математичної статистики – критерію Крамера-Уелча, G – критерію знаків, критерію Пірсона χ^2 .

Методичні рекомендації щодо формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці базуються на результатах проведеного дослідження.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечується використанням ефективних і адекватних меті та завданням дослідження теоретичних, емпіричних та статистичних методів, достатньою та відповідною тематиці роботи джерельною базою дослідження (список використаних джерел налічує 290 найменувань), належною апробацією його результатів на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях і семінарах, успішним упровадженням розробленої методики у навчальний процес п'яти закладів вищої освіти України.

3. Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертаційного дослідження

У процесі дослідження О. А. Чехратовою отримано такі основні наукові результати:

1) вперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці, а також технологію організації навчання на її основі;

2) конкретизовано педагогічні умови формування навчальної автономії майбутніх учителів в процесі фахової підготовки, серед яких – створення сприятливого освітнього середовища, яке передбачає підвищення мотивації студентів, забезпечення сприятливої атмосфери на занятті, спрямованість освітнього процесу на майбутню професійну діяльність, забезпечення послідовності і цілісності розвитку студентів, забезпечення розвитку співпраці між викладачем і студентом, реалізація індивідуальних можливостей студентів, рефлексивність процесу навчання, використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях та ін.; підвищення рівня відповідальності і значимості ролі студента на занятті, що забезпечуватиме студентоцентроване навчання з можливістю обрання майбутніми вчителями індивідуальної траєкторії навчання; відображення компонентів навчальної автономії у змісті освіти;

3) уточнено зміст навчальної автономії в єдності психологічного, методологічного та комунікативного компонентів;

4) уточнено визначення понять «фахова підготовка вчителя іноземних мов», «навчальна автономія майбутнього вчителя іноземних мов», «процес формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов»;

5) подальшого розвитку набули критерії та показники рівня сформованості навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов, а також форми і методи формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов.

Отримані наукові результати базуються на результатах аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури з проблематики дослідження, опитування студентів, експерименту, проведеного в 2019–2020 р.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання

Практичне значення роботи, на наш погляд, полягає в розробці і впровадженні в процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов науково-методичного забезпечення для реалізації моделі формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці. Укладено методичні рекомендації щодо формування в майбутніх учителів іноземних мов навчальної автономії, а також методичні рекомендації до практичних занять студентів спеціальностей 014 «Середня освіта (Мова і література (англійська))» і 035 «Філологія» першого (бакалаврського) рівня з навчальної дисципліни «Практика англійського усного та писемного мовлення».

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес п'яти закладів вищої освіти. Укладені дисертанткою додатки логічно доповнюють та унаочнюють зміст і результати дослідження. Зокрема, подані в додатках тексти анкет, особливості використання окремих інтерактивних технологій, тести для студентів, Методичні рекомендації до практичних занять студентів спеціальностей 014 «Середня освіта (Мова і література (англійська))» і 035 «Філологія» першого (бакалаврського) рівня з навчальної дисципліни «Практика англійського усного та писемного мовлення» з прикладами вправ мають практичну цінність для викладачів, які здійснюють фахову підготовку майбутніх учителів іноземних мов.

5. Повнота викладу наукових результатів у наукових публікаціях

Основні результати дослідження повно відображені в 21 публікації авторки (з яких 15 – одноосібних), із них: 5 – статей у вітчизняних фахових наукових виданнях, 1 – стаття в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу (Республіка Польща), 1 – в іншому науковому виданні, 14 – тез доповідей та матеріалів наукових конференцій. Загальний обсяг

опублікованих праць за темою дисертації становить 7,24 ум.-друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 5,13 ум.-друк. арк.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація має традиційну структуру – анотація, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. У додатках представлено копії довідок про впровадження результатів дослідження у навчальний процес п'яти закладів вищої освіти України.

Обсяг основного тексту відповідає встановленим вимогам.

Виклад матеріалу роботи здійснено чітко та послідовно. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи виконане дисертаційне дослідження Чехратової Олени Андріївни за його актуальність, наукову новизну, хотілося б висловити окремі побажання та звернути увагу на дискусійні положення, що потребують пояснення:

1. Дещо суперечливим нам видається визначення авторкою навчальної автономії майбутнього вчителя як «володіння комплексом різних форм, методів і інструментів...» (с. 39) і далі за текстом. На нашу думку, автономія є, перш за все, здатністю особистості використовувати різні форми, методи тощо. Крім того, у визначенні авторка обмежується іншомовною комунікативною компетентністю, яка є лише одним із компонентів професійної компетентності фахівця, що формується в процесі фахової підготовки.

2. Не заперечуючи важливості й цінності для результатів дослідження анкетування, проведеного серед студентів Харківського механічного технікуму імені О.О. Морозова, Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди (підрозділ 1.3) вважаємо, однак, що результати виглядали б ще переконливіше, якби до опитування були залучені власне майбутні вчителі іноземних мов із різних регіонів України.

3. Дещо непереконливо виглядає твердження дисертантки, зроблене на основі результатів дослідження 2014 р., що більшість закладів освіти використовує адаптовані варіанти застарілих програм з методики навчання іноземних мов (с. 103). До прикладу, в процесі виконання проєкту Міністерства освіти і науки України та Британської Ради «Шкільний учитель нового покоління» розроблено та апробовано в 14 вітчизняних університетах Типову програму з методики навчання англійської мови, про яку, до речі, автор згадує в підрозділі 2.1 і на яку посилається в роботі (за номером 112 у списку використаних джерел). Вважаємо, що дисертація виграла б, якби авторка проаналізувала програми з методики навчання іноземних мов на сучасному етапі, які використовуються в сучасних закладах вищої освіти, а також провела відповідне опитування в закладах освіти різних регіонів України.

4. У таблиці 2.1 одним із критеріїв сформованості навчальної автономії майбутніх учителів визначено «оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю, в тому числі лінгвістичною та соціокультурною» (с. 126). У такому випадку не зовсім зрозуміло, чому не згадані мовленнєві компетентності (в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі), які є компонентами іншомовної комунікативної компетентності.

5. Варто було б ретельніше обґрунтувати проведення експерименту серед студентів другого курсу бакалаврського рівня, адже опитування, наприклад, проводилось серед студентів першого курсу.

6. Не зовсім коректною, на наш погляд, є назва третього розділу «Експериментальна перевірка ефективності формування навчальної автономії у майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці». Натомість варто було б назвати «Експериментальна перевірка ефективності моделі формування...» і далі по тексту. У тексті розділу 3 зустрічаються і формулювання «експериментальна перевірка розробленої технології формування навчальної автономії» (с. 180).

Водночас, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальний високий рівень наукового дослідження, достовірність та обґрунтованість висновків дисертантки й не зменшують наукову значущість виконаної дисертації.

8. Загальні висновки

Дисертація Чехратової Олени Андріївни «Формування навчальної автономії майбутніх учителів іноземних мов у фаховій підготовці» є завершеним самостійним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, робить внесок до розвитку педагогічної науки.

Робота відповідає чинним вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам п. 9, 10, 11 і 12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії із спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

І. П. Задорожна

